

H. Isaković¹
J. Marinčić²

GEOLOŠKA GRAĐA I STEPEN ISTRAŽENOSTI LEŽIŠTA LIGNITA KONGORA KOD TOMISLAVGRADA

REZIME

Tomislavgradski (Duvanjski) neogeni ugljonošni bazen ima dvije vrste ugljena, i to: ležište mrkog ugljena, u sjevernom dijelu bazena, na području Eminovog sela i ležište lignita u južnom dijelu bazena, na području Kongore.

Ležište lignita „Kongora“ smješteno je u jugoistočnom dijelu duvanjskog polja, na nadmorskoj visini od oko 870 m. Obod ovog dijela bazena izgrađuju jurski, kredni i eocenski, pretežno vapnoviti sedimenti, a polje neogene i kvartarne tvorevine.

U ovom radu je prikazana je geološka građa i stepen istraženosti ležišta lignita „Kongora“, u kome su skoncentrisane veike i značajne mase lignitskog ugljena. Ležište ima površinu od 4 km² u kojem su locirana tri ugljena sloja (glavni sloj, međusloj i krovinski ugljeni sloj).

Ključne riječi: neogeni ugljeni bazen, stepen istraženosti, ugljeni sloj, ležište, istraženost ležišta,

UVOD

Ugalj ležišta „Kongora“ pripada grupi slabo kvalitetnih lignita, niskog stepena karbonizacije. I pored dosta zadovoljavajućeg stepena geološkog poznavanja ležišta „Kongora“, prostorno veliki duvanjski ugljeni bazen, ipak nije dovoljno istražen.

S obzirom na veoma značajan i sigurno utvrđen sirovinski potencijal te mogućnost proširenja postojeće sirovinske baze, predmetno ležište lignita „Kongora“ ima poseban značaj za perspektivni razvoj eksploatacije lignita i njegovu uporabu u termoenergetske svrhe.

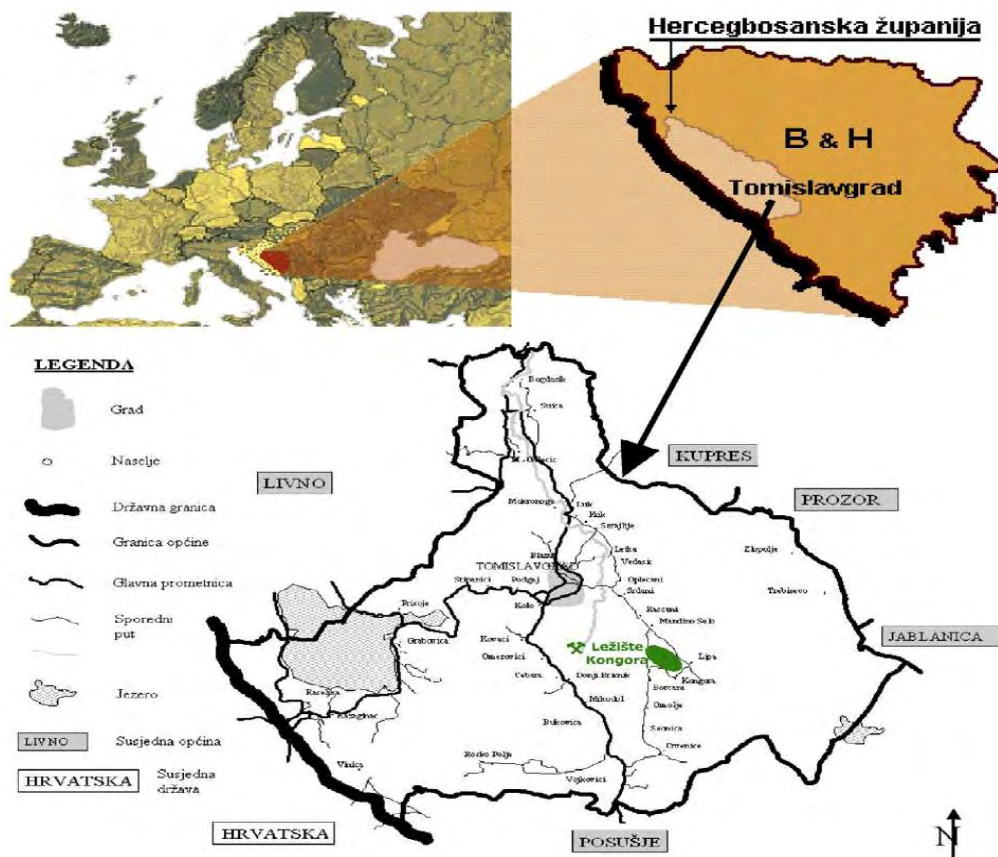
Pored utvrđenih zaliha sigurno je definisana i kakvoća lignita na više stotina analiziranih uzoraka koji vode podrijetlo iz jezgrenog materijala bušotina, kao i istražnih raskopa.

Utvrđena prosječna kakvoća ugljenih slojeva iznosi 7.425 kJ/kg, i uklapa se u kakvoću ugljena koji može zadovoljiti buduća kotlovska postrojenja. Na osnovu utvrđenih granica površinskog rasprostranjenja, kao i rezultata istraživanja u ležištu „Kongora“, u sva tri ugljena sloja utvrđeno je 227 miliona tona ugljena.

---

¹ Dr. sc. Hamo Isaković, docent, RGGF Tuzla

² Josip Marinčić, dipl.inž.geologije, Elektroprivreda Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna, Mostar

Slika 1. Pregledna karta makrolokacije ležišta Kongora

1. GEOLOŠKA GRAĐA LEŽIŠTA KONGORA

Duvanjski ugljeni bazen, u geotektonskom smislu, spada u predio koji obuhvaćaju Vanjski Dinaridi. Formiranje ovog kompleksa vršeno je krajem eocena i u oligocenu, tokom pirinejske orogene faze.

Spominjanje ovih faza je neophodno, kako bi se dobila slika o uvjetima stvaranja neogenskih bazena u kasnijem periodu. Posebno pirinejska faza je imala osnovni uticaj na formiranje Dinarida i orijentaciju današnjih bazena, koji u cijelosti zauzimaju dinaridski smjer pružanja. Izdizanjem Dinarida stvaraju se rubna korita, koja se od najgornje krede do gornjeg eocena, zatrpavaju materijalom, iz kojega su nastale flišne naslage zapadne Bosne, Hercegovine i Dalmacije.

Krajem eocena i u oligocenu već postoje dijelom izolirani bazeni, gdje se talože promina naslage. Negdje je taloženje kontinuirao, kao što je slučaj u istočnoj Hercegovini, a drugdje, npr. u području Livna i Tomislavgrada, u međuvremenu je došlo do prekida sedimentacije.

Maksimum elevacije pirinejske faze, koji pada u oligocen, konačno je prekinuo sedimentaciju i zadnjih ostataka Tetisa, nakon čega, u donjem miocenu, započinje nova, slatkovodna sedimentacija, kada dolazi do stvaranja slojeva mrkog ugljena (Glamoč, Livno, Duvno, Mostar). Obzirom na paleontološke i litološke karakteristike ugljene zone,

na osnovno gorje, koje ovdje čine kredne i eocenske tvorevine. Daljim izdizanjem Liba, pri završetku sedimentacije ugljonošnog horizonta, vjerojatno se zatvara i definitivno izolira istočni dio sinklinale Kongora, čija egzistencija zapunjavanje prestaje.

U strukturno-tektonskom pogledu, prema dosadašnjem poznavanju, ležište Kongora izgrađuje brahisinklinalu, koja se približno proteže u smjeru istok-zapad. Sinklinala je duga 4 km, a široka, u središnjem dijelu 2 km. Antiklinalnim povijanjem pravcem Lib-Gradina, ova sinklinala je razdvojena u dvije sekundarne sinklinale. Pravac ose istočnog dijela je sjeverozapad-jugoistok, a zapadnog sjeveroistok-jugozapad. Najdublji dio brahisinklinale nalazi se između bušotina K-1 i K-18, gdje lignitska zona dostiže moćnost od oko 400 m. Slojevi su blago nagnuti, između 10° i 20° . Međutim, na sjevernom i južnom obodu ležišta, nagib dostiže i 25° , rijetko više.

Idući prema zapadu od ležišta Kongora, primjećuje se blago povijanje slojeva, sa antiklinalnim i sinklinalnim strukturnim oblicima.

2. STEPEN ISTRAŽENOSTI LEŽIŠTA LIGNITA KONGORA

Obzirom na strukturni model, način zalijeganja ugljenih slojeva i cilj istraživanja, osnovni način istraživanja ležišta Kongora je zasnovan na strukturnom bušenju sa jezgrovanjem i dodatno sa raskopima.

Koncepcija i metodologija su prilagođeni geološko-strukturnim uslovima istraživanja, a programski su postavljeni tako, da se na racionalan način postigne geološka efektivnost ulaganja u ostvarenju postavljenih zadataka i to:

- da se projektovani radovi maksimalno uklope u već postojeće istražne radove,
- da se dobiju podaci o zalijeganju, kvantitetu i kvaliteti ugljenih slojeva,
- da se dobiju podaci o geomehaničkim i hidrogeološkim karakteristikama ugljena i pratećih sedimenata.

U tom cilju izbušeno je 46 istražnih bušotina i 5 raskopa (na izdanačkoj zoni glavnog ugljenog sloja, međusloja i krovnog ugljenog sloja) s ciljem da se istražnim bušotinama nabuše sva tri ugljena sloja (glavni, međusloj i krovni ugljeni sloj). Bušotine su izbušene prema pozicijama naznačenim na situacijskoj karti 1:10.000 (Slika 4.), idući od sjeverozapada prema jugoistoku (područje stare istražne bušotine K-26).

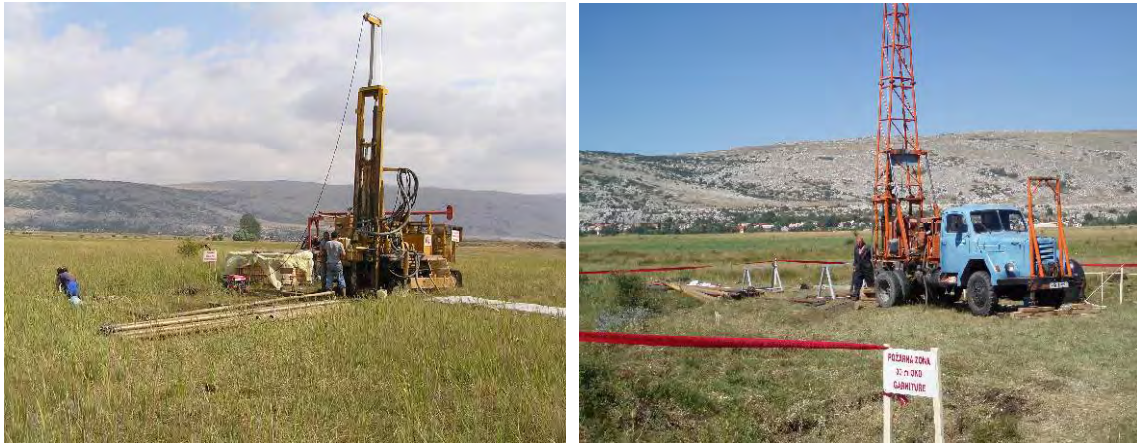
Ležište lignita Kongora je predmet istraživanja još od pedesetih godina prošlog stoljeća. U tabeli 5 je prikazana hronologija izrađenih istražnih bušotina:

Tablica 1.

Vrijeme izvođenja	Broj bušotina	Oznake bušotina	Probušenje m'
1956-1957	6	K-1,2,3,16,17,18	1.519,43
1975-1977	25	K-21,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,45	3.960,45
2007	49	EP-1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,32,34,35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,45,46 BTPP-3,3A,3B	6.039,50
UKUPNO			11.519,38

Ukupno je izbušeno 80 istražnih bušotina sa probušenjem od 11.519,38 m'.

Slika 2. Bušaći strojevi

Slika 3. Detalj jezgre

Na ležištu „Kongora“ predmet istraživanja su tri ugljena sloja i to: glavni ugljeni sloj, međusloj i krovni ugljeni sloj. Od broja navedenih istražnih bušotina, na sva tri navedena ugljena sloja koji imaju strukturni karakter, 8 bušotina je imalo hidrogeološki karakter, a na 9 bušotina su izvršena geomehanička ispitivanja (EP-1, EP-8, EP-12, EP-18, EP-21, EP-23, EP-31, EP-40, BTPP-3) . Na bušotini BTPP-3 izvršena su geomehanička i hidrogeološka ispitivanja kao podloga za eventualnu lokaciju buduće termoelektrane i prihranjivanja na kontaktu pliocena i temeljnog gorja. Takođe i bušotine

Opis jezgra je bio jednoobrazan za sve bušotine na ležištu i definisao je slijedeće odlike:

- vrste stijena koje se javljaju i njihov mineralni sastav
- strukturu i teksturu stijena,
- karakter slojevitosti,
- ispucalost stijena,
- stepen ispucalosti stijena i vrstu veziva,
- fizičko stanje stijena i uglja (raspadnutost, likvifikacija, sekundarni minerali),
- konkrecije i druge primjese u stijenama,
- karakter prijelaza iz jedne stijene u drugu (posebno kontakt ugljenog sloja sa krovinskim i podinskim materijalima),
- makroskopsku odredbu konzistencije mekih vezanih materijala,
- problem granulometrijskog sastava rastresitih stijena,
- vodno-fizičke osobine stijena i zapažene hidrogeološke značajke,
- inženjersko-geološke odlike samog ugljenog sloja.

U pogledu stepena istraženosti može se zaključiti da je, posmatrano u cjelini, ležište zadovoljavajuće istraženo i da utvrđene zalihe karakteriše visok stupanj sigurnosti. Od ukupno utvrđenih bilančnih zaliha (A + B + C₁), čak 87 % tvore zalihe viših A + B kategorija. Ovakvi podaci predstavljaju siguran temelj za programiranje, projektiranje i izvođenje eksploatacijskih radova.

Pored utvrđenih zaliha sigurno je definisana i kakvoća lignita na više stotina analiziranih uzoraka koji vode podrijetlo iz jezgrenog materijala bušotina, kao i istražnih raskopa.

Utvrđena prosječna kakvoća ugljenih slojeva iznosi 7.425 kJ/kg, i uklapa se u kakvoću ugljena koji može zadovoljiti buduća kotlovska postrojenja.

Znatan udio potencijalnih rezervi ukazuje na mogućnost proširenja postojeće sirovinske baze i ukazuje na potrebu dopunskih istraživanja na krajnje istočnom i jugoistočnom dijelu područja.

Produktivno ugljonosno područje odnosi se i na čitovo duvanjsko polje, prostor koji graniči sa Tomislavgradom, Cikoje, Mrkodol, Mesihovina, Borčani i Kongora.

Nakon sprovedenih istraživanja (2007/08. godine), dobivene su sljedeće zalihe ugljena, koje opravdavaju utrošena sredstva za istraživanja:

Tablica 2

KLASA	BILANČNE REZERVE A+B+C1					POTENCIJAL	GEOLOŠKE
	A	B	A+B	C1	A+B+C1	C2	
GLAVNI SLOJ	8.584	68.244	76.829	10.701	87.530	29.530	117.060.
MEĐUSLOJ	756	7.120	7.876	1.457	9.334	2.151	11.485
KROVINSKI SLOJ	3.864	58.437	62.301	9.905	72.207	24.624	96.831
UKUPNO	13.205	133.803	147.008.162	22.063.722	169.071	56.306	225.378

3. ZAKLJUČAK

Na temelju dostignutog stepena istraženosti koji uvjetuje i razinu poznavanja geološko-tektonskih odnosa i sastava ležišta, hidrogeoloških i geomehaničkih prilika i izvršene tehničko-ekonomske ocjene, mogu se izvući slijedeći opći zaključci:

- Provedenim istraživanjima su značajno dopunjena predhodna istraživanja,
- Prostor unutar eksploatacionog polja je 75% istražen do razine bilančnih rezervi (A, B i C₁) kategorije prema važećem Pravilniku,
- Dobiveni rezultati potvrđuju pretpostavke, odnosno u nekim bitnim parametrima su nešto povoljniji od pretpostavljenih (ponderirana DTV, ukupni sumpor i ukupne bilančne rezerve),
- Rezultati ispitivanja geomehaničkih i hidrogeoloških istraživanja upućuju na to da radi o radnoj sredini pogodnoj za površinsku eksploataciju uz primjenu najnovijih tehnoloških rješenja,
- S obzirom na veoma značajan i sigurno utvrđen sirovinski potencijal te mogućnost proširenja postojeće sirovinke baze, predmetno ležište lignite ima poseban značaj za perspektivni razvoj eksploatacije lignite i njegovu uporabu u termoenergetske svrhe,
- Provedenim istražnim radovima se omogućava nastavak izrade projektne i studijske dokumentacije za Rudnik i Termoelektranu "Kongora".

LITERATURA

- Čičić, S. i dr. (1977): Geologija Bosne i Hercegovine. Knjiga III. Kenozojska perioda.
- Isaković, H. (1986): Geološke rezerve uglja u bugojanskom, kamengradskom i livanjsko-duvanjskom basenu. Savjetovanje o stanju i pravcima istraživanja uglja u SOUR-u „Titovi rudnici uglja Tuzli“ u Tuzli.
- Kostović, G.; Fazlibegović, J. Popović, N.; Milojević, R. (1980): Mogućnosti i pravci razvoja površinskih kopova u livanjskom i duvanjskom ugljenom basenu. Savjetovanje o stanju i pravcima istraživanja, proizvodnje i prerade uglja i njihov značaj za razvoj BiH. Zenica.
- Milojević, R. i dr. (1976): Mineralne sirovine Bosne i Hercegovine. Prvi tom. Ležišta uglja i nemetala. Geoinženjering Sarajevo.
- Milojević, R. i dr. (1978): Elaborat o klasifikaciji, kategorizaciji i proračunu rezervi lignita ležišta Kongora-Duvno. Geoinženjering. Institut za geologiju. Sarajevo.
- Raić, V., Ahac, A. Papeš, J. (1978): OGK list Imotski i Tumač za izradu OGK list Imotski
- Papeš, J. (1975): OGK list Livno i Tumač za izradu OGK list Livno
- Nuić, J., Živković, S., Tvrtković, I. (1998): Pregled, analiza i ocjena postojeće dokumentacije i program predhodnih radnji na izgradnji rudnika za „TE ZALEĐE“.
- Ostojić, Dj. (1976): Elaborat o rezultatima hidrogeoloških istraživanja na području ležišta lignita „Kongora“–Duvno. Geoinženjering. Institut za geotehniku i hidrogeologiju. Sarajevo
- Pudelko, F. i dr. (1993): Analiza ugljenog ležišta „Kongora“ kod Tomislavgrada. Mostar-Split.
- Rheinbraun Engineering und Wasser GmbH Köln Njemačka (1998): Predizvedbena studija Integralni projekt rudnika i Termoelektrane na ležištu lignita Kongora. EP HZ HB. Mostar.
- Isaković, H. i dr. (2007): Projekat detaljnih geoloških doistraživanja ležišta lignita Kongora kod Tomislavgrada. FSD. Rudarsko-geološko-građevinski fakultet, Tuzla.